

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

Adalék Révkomárom nevének történetéhez. Anonymus 15. fejezete szerint Árpád vezér Ketel kun („cumanus”) vitéznek hűséges szolgálatáért nagy földet adott a Duna mellett ott, ahol a Vág folyó betorkollik („iuxta danubiu(m) ubi fluui(us) Wag descendit”). Itt utóbb Ketel fia Oluptulma várat épített, és azt Komáromnak („castrum camar(um)”) nevezte. A Kis-Duna és a Vág-Duna összefolyásának szegletében épült öregvár és a közelében kiépült város fekvésénél fogva is fontos szerephez jutott.

Révkomárom elnevezésének forrása abban keresendő, hogy azt a helyet, ahol a Kis-Duna a Dudvág, Vág, Nyitra, Zsitva folyók vizeivel bővülve Vág-Dunaként északról az Öreg-Dunába ömlik, a legrégebbi forrás ’komáromi rév’-nek nevezi: ez Szent István király 1037. évi adománylevele, amelyben a bakonybéli apátságnak juttatja a komáromi rév jövedelmét: „tributa de Foro regine et de portu et de foro in Camarin” (szó szerint ’a Komáromban levő rév’; GYÖRFFY, TörtFöldr. 3: 427; Codex diplomaticus et epist. Slovaciae. I. Red. R. MARSINA. N° 52.). Szent István király bakonybéli adománylevelének hitelességét Szent László király 1086-ban megerősítette: „De mercatu regine et de portu Wag dantur tributa” (GYÖRFFY i. m. és h.; MARSINA i. m. N° 62.). Később a bakonybéli apátság a komáromi vásár- és révvámot követelte: 1286: „2 partes tributi portus et fori de Camarun ... Paul. et Nic. de Camarun”; 1306: „mg. Paul. de Kamaron ... trib. portus et fori de eodem Kamaron ... contulisset” (GYÖRFFY i. m. 428, 429, 431). 1414: Nagy Gergely komáromi bírósága és az esküdtek bizonyítják, hogy a bakonybéli apát a vámhoz szükséges hajók árának ötötöt részét lefizette „Ladizlaus tributarius de dicta Komaron ..., ipse de proventibus vadorum et navigiorum super aquis Danubii et Wag ... in dictis vadiis seu navigiis...” (PRT. 8: 442—3).

A komáromi rév tovább is létezett, sőt fontos kereskedelmi központtá alakult át, és ezt a változást a helység (város) magyar elnevezése, *Révkomárom* is jelezte. Vö. 1387: Lackfi István nádor 8000 arany forintot adott Zsigmond királynak, aki ezért a komáromi várat és tartományát adományozta neki: Tholdvar, Kezin, Wrswyfalw, Eghazaszakalus, Megierch, Revkomaron, Zyun, Merche falukat (ALAPY GY., A csallóközi halászat története. Komárom, 1933. 70—1. MOL Dipl. 7259; vö.

³ Nemcsak a csoportszámnevek közül a tíz sokszorosává válók, hanem a többi mértékek kialakulásában is voltak kisebb bizonytalanságok a mérési etalonok létrejötte előtt, például a láb, lépés stb. egységben mért távolságok mértékszámára függött attól, hogy ki mérte le. A számolás kialakulása sem akadályozhatta meg, hogy a számokat ismerő is kacsinthat a számoláskor megszámlált egyedek nagyságára, például a már távozni szándékozó kofa a piacon darabonkénti árúját tízesével kezdi kínálni, ilyenkor a kicsikből kettőt-kettőt számít egynek, sőt még ráadást is szokott adni, noha a tíz számértéke teljesen világos számára.

KECSKÉS L., Komárom, az erődök városa. Bp., 1984. 26, 223/14. — rövidítése: KECSKÉS.); 1394: István, komáromi főispán figyelmezteti István komáromi várnagyot, hogy a (bakony)béli apáttól bérbe vett komáromi vámokért járó összeget megfizetni el ne mulassza „Stephanus, comes ... po[rtus Danubii Rew Komar]on vocati et in tributo nostri in Komaron ... in villa nostra Rew Komaron...” (PRT. 8: 419); 1452: Széchi Dénes esztergomi érsek 8040 arany forintot térít a komáromi vár és tartománya átírásáért V. László királynak, és Komaron, Zewn, Nezmel ... mezővárosokat (oppidumok), valamint Rew-Komaron, Fyzehtew, ... Meggyercz, ... Megjer, ... Wrkyn falukat kapta (ALAPY i. m. 70; KECSKÉS i. h.); 1586: „a révkomáromi várórségnek kapitánya ... az esztergomi vár védelmezésére ment” (VELICS A., ... Magyarországi török kincstári defterek. I. 1886. 355; I. THURY E., A révkomáromi ev. ref. egyház tört. a XVI—XVII. században. 1889. 18); 1603: Szuhaji István püspök írja: „én ... Esztergomból és Révkomáromból személyesen vettem ki az eretnek hitszónokokat” (THURY i. m. 19); 1669 előtt: a mohácsi vész előtti összeírástól 1669-ig az alábbi falvak váltak pusztasággá: „Kürt, Lándor, ... Rév-Komárom, ... Toldvár (Komárom szomszédságában), ...” (GYULAI R., Törökvilág Komárom megyében. Komárom, 1894. 11—12; I. KECSKÉS 225/82.); 1740: „R.(év) Komáromi Asztalos Szabó István” (Tök, Pest m., református templom mennyezet-feliratának maradványa a készítők megnevezésével); 1746: „Az asztalosmunka pedig elvégeztetett MDCCXLVI. Esztendőben ... Ez a templombeli munka készült Rév Comaromi becsületes Aszt.(alos) Mest.(er) emberek Czina István és Kontz János által” (Mezőcsát, Borsod m., részlet a református templom mennyezetének feliratából; Tökre és Mezőcsátra I. TOMBOR ILONA, Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékek a XV—XIX. századból. Bp., 1968. 202, 166; K. CSILLÉRY KLÁRA, A komáromi láda és hatása...: Múzeumi Műtárgyvédelem 17./1987. 47, 50, 61); 1745: Komárom, 1745. febr. 8: „in Rev Komarom” (PRT. 9: 567); 1761: a Csongrád megyei Szentes református templomában „A Deszka mennyezet vagy padlás kék színre volt festve... A mennyezet közepén egy táblára zöld koszorútól körülkerítve ez volt írva: »Kemenczki Péter, Molnár Mihály, Ifjú Jókai Sámuel, Rév Komáromi Asztalos Mesterek által«” (KECSKÉS L., Komáromi mesterségek. Bratislava, 1978. 166, 253 — rövidítése: KECSKÉS M.; I. K. CSILLÉRY KLÁRA, A magyar nép bútorai. Bp., 1972. 33); 1789: „Mindenes Gyűjtemény. I. Negyed ... Írattatott ’s Nyomattatott Rév-Komáromban... 1789. E[zt.]”; 1789—1792: „Oh én győzhetetlen Rév-Komárom vára! / Melyben még ellenség fegyvere nem jára, / ... Oh te háládatlan nagy hírű Komárom, / Hogy megsirasd sorsom, tőled régen várom./ ...” (Kovács Sámuel egyházi író, csákvári lelkész siralmas verse, amely a Péczeli József komáromi református lelkész szerkesztette „Mindenes Gyűjtemény”-ben (1789—1792, Révkomárom) jelent meg, I. KECSKÉS 155, 227/105.; vö. Új Magyar Lexikon 5: 17); Komáromi Kalendárium, 1818: „Ez itt ama híres Komárom városa, / Melynek oldalait a két Duna mossa. / Nézd e nagy erősség Rév-Komárom vára, / Melly még ellenségnek nem jutott karjára.”; 1819: „Évről-évre szebb lesz Rév-Komárom város, / ...”; 1819: „Világszerte híres Rév-komárom vára / Minden magyar ember büszkén tekint rája / Magyarok Istene, örködik felette! / A gonosz ellenség soha be nem vette.”; 1820: „Magyar Játékszini Almanak... Készítette Fekete Lőrincz, Rév-Komáromban,...”; 1824: „Laura... Újság... Közre bortsátotta Gödörházi Gödör József... Találtatik Rév-Komáromban...”; 1830: „A két Duna között Rév-Komárom fekszik, / ...”; 1914: „Évről-évre szebb lesz Rév-Komárom város, / ...”, „Világszerte híres Rév-Komárom vára, / ...” (BARANYAY JÓZSEF, A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. Bp.—Komárom, 1914. 58—61, 155, 80—1, 72; a Komáromi Kalendárium borítékképei: 1819 (I.) képe: Rév-Komárom város házai, épületei, alatta a Kis-Duna, a sziget, az Öreg-Duna, két híd, két vámház, hajó; 1819 (II.) képe: a komáromi Öregvár, Duna, partján hajóvontatás lovakkal; 1833: „Mi Czéhmaster, és több nemes szabad királyi Rév-Komárom várossában helyeztetett Mázos, és Fekete Méves Fazekas Czéhbéli Mesterek... Költ Rév-Komáromban Die ... Anno 1833” (szabadulólevél, I. KECSKÉS M. 39); 1840: „Királyi: Rév: Komáromi Mázos: Fazekas: Czéh” (a cég kantája, készítette Lándor István; I. KRESZ MÁRIA, Népi kerámia. A Néprajzi Múzeum kiállítása... 1969. július—szeptember. Bp., 9, 2. és 3. kép); 1848: „ezen szabad és Királyi rév Komárom váro-

sába az úgy nevezett Megyeresi új uttszában helyezett házunkat és telkünket... Kelt Rév-Komáromban, November 27-én 1848” (KECSKÉSM. 230); 1861: „Kiadatott Sz. Kir. Rév Komárom városa kapitányi hivatalában Decemb. 2-án 861”; 1862: „Kelt R:(év) Komárom 10 ik November 862” (KECSKÉSM. 38); 1879: „Tanuló-levél. Mi alulírottak ezennel bizonyítjuk, hogy Czike Dienes Rév Komáromi születésű, 17 éves... Kelt Komáromban 1879 évi Július hó... napján” (KECSKÉSM. 32); 1881: „Emlékül! Kecskés János Úrnak mint a rév komáromi ref. egyház földmivelő tagjai énekkara küldöttjének... Komárom 1881. Aug. 20” (Szekeresgazda-küldöttség fényképe „a Jókay-émléktábla leleplezési ünnepély alkalmából”, I. KECSKÉSM. 217); 1882: „Komárom, v.(agy) Rév-Komárom, szab. kir. város Komárommegyének hasonnevű járásában Ó-Szönynyel átellenben a Duna balpartján és a Vágduna torkolatánál, tehát Csalóköz keleti zugában... A város áll a várból, ... várerősségből és a tulajdonképpeni városból. A vár a város keleti részén van, egészen azon a sarkán, a hol a Vág-Duna az öreg Dunába szakad és így három oldalon víztől vétetik körül... K.(omárom) városát a nemzeti hagyomány Arpáddal bejött Kiov vidéki kumanusoknak (nem kunoknak) tulajdonítja, a kik közül egy Oluptulma nevű vitéz épített itt egy várat. Első hiteles történelmi adatunk azonban 1037-ből ered, midőn szt. István a bakonybéli apátságot fölállítván a komáromi rév jövedelmét annak adományozta...”; „Komárom (Rév-), másképp csak Komárom” (Magyar Lexikon X. Bp., 1882. 469—70); 1884: „Rév-Komárom, szab. kir. város Komárommegyében, Ó-Szönynyel átellenben, a Duna balpartján, ...” (i. m. XIV. 1884. 314); 1903: „Galambos, 73 éves rév-komáromi halásznagygazda arcképe” (HERMAN OTTÓ, Az igazi magyarok: Természettudományi Közlöny 1903.; vö. KECSKÉSM. 126, 261/43.).

A felsorolt adatokkal azt a tételt igyekeztünk vitatni, amely az Élet és Tudomány 1998. évi 38. számában Dr. Rétvári László „Komárom több, mint Révkomárom” című cikkében fogalmazódott meg: „Most egy újabb, sajátos földrajzi név: *Révkomárom* ütötte föl a fejét.” Adataink ugyanis arról tanúskodnak, hogy a Duna, illetőleg a Vág partján a komáromi öregvár oldalában már 1037-ben létezett rév („tributa ... de portu ... in Camarin” és az adománylevél 1086. évi megerősítésében: „de portu Wag dantur tributa”), ezt a források 1286-ban és 1306-ban újból említik, és a magyar nyelvű *Révkomárom* elnevezés előfordulása is korai, 1387, 1394, majd 1452-ből származik. A fentiekből tehát kitűnik, hogy *Révkomárom* nem „újabb” névalkotás, hanem évszázadokon át folyamatosan használt elnevezés. A levonható tanulságnak azt tartjuk, hogy a történelmi (ez esetben a helynévtörténelmi) témák esetében is a vonatkozó történelmi források tanulmányozása elengedhetetlen követelmény. Mivel nem törekedtünk teljességre, valószínűnek mondható, hogy *Révkomárom*-ra még további adatok fognak előkerülni.

CSILLÉRY KLÁRA—KIRÁLY PÉTER